

ŐSHONOS ÁLLATAINK

Ha szigorúan értelmezzük az őshonos kifejezést, akkor csak azokat az állatokat sorolhatjuk ide, amelyek a Kárpát-medencében éltek a honfoglalás körüli időben, vagy a magyarokkal jöttek ide keletről a népvándorlás során. E fajták nagy része azonban már régen kipusztult, vagy annyira megváltozott, hogy aligha nevezhető ugyanannak a fajtának

Racka-e az a juh, amelyiknek hiányzik legfőbb díszje, „V” alakú, hatalmas, pödrött szarva, és gypja is másféle? A ma őshonosnak nevezett állatfajták bizony meglehetősen távol kerültek egykori típusuktól, sőt néhányuk csupán a múlt században alakult ki, például a magyar tyúkok. Legrégibbi megmaradt állatfajtáinknak talán a kuvasz és a komondor tekinthető: e nagytermetű, erős és bátor, fehér színű kutyák kísérői, terelői, őrzői lehettek már a honfoglaló magyarok nyájainak és gulyáinak is. Valószínűleg jobban hasonlítottak jelenlegi formájukra, mint például ősi szarvasmarhánk a magyar szürkére. Nézzük tehát inkább, melyeket nevezünk tágabb értelemben őshonos állatfajtáinknak!

Legtöbbjük csupán 200 éves

A honfoglaló magyarok lovai a feltárt leletek szerint alacsony, mokány, széles homlokcsontú, dús sörényű, egérszürke, szíjalt hátú, kemény jószágok voltak. Sajnos ez a ló elveszett a történelem viharaiában; a visszatenyésztésére történt kísérletek is sikertelenek voltak. Mai lófajtáinkat ezért aligha nevezhetjük őshonosnak, mégis, mint régi magyar lófajtákat, itt szokták megemlíteni a nóniuszt, a gidránt, a kisbéri félvért és a mezőhegyesi félvért. Ez utóbbit két legjelentősebb vonaláról ma furioso-north star-nak nevezik. Ezek a fajták az 1800-as években alakultak ki, tehát szűken 200 évesek. A nóniusz nehezebb, tömegeesebb, inkább hámos típus, a gidrán és a kisbéri félvér elegánsabb, könnyebb háttal. A furioso-north star is elsősorban háttal, de könnyű fogatban is megállja a helyét.

A szürke marha már inkább nevezhető őshonosnak, annak ellenére, hogy a honfoglaló magyarok szarvasmarhája nem volt ilyen gyönyörű, büszke jószág. Egyesek szerint a hatalmas szarvú szürke keletről, a kunokkal és besenyőkkel jött be a Kárpát-medencébe a magyar törzseket követően,

mások szerint inkább délről, mediterrán vidékről származott – mindenesetre híressé itt vált. Szilaj gulyákban tartották, elsősorban az Alföldön, és lábion hajtották Nürnbergbe, Strassburgba, a nagy nyugati vágóhidakra. A szürke marha legszebb díszje hatalmas szarva, amelynek alakulását „pöd-

rött”, „csákó”, „gallyas” és „nyársas” szavakkal jellemezték a pásztorok. Igénytelen, ellenálló, jó legelőkészségű állat. A tehenek szerény tejtermelésre képesek, de igen odaadó borjúnevelők. A legelőn, gulyában tartott szürke tehen mindentől és mindenáron

földművelés terén, amivel a szürke ökrök ne bírkóztak volna meg. Ma a fajta fenntartásához szükséges törzsállományon felüli egyedeket keresztezik húshasznosítású fajtákkal, például *charolais*-val. Néhány gulyát birohús előállítására is használnak.

Akkor még nem volt meg impozáns, „V” alakú, csavart szarva: ez a szarvalakulás valószínűleg csak a XIV–XV. században jött létre. A pásztorok csak a rackát nevezték juhnek; a többi juhót, köztük a merinó jellegű gypjasokat birkának titulálták. Ma is

megvédelmezi utódját: sem farkasoknak, sem kutyáknak, sem sanda szándékú kétlábúaknak nincs esélyük a borjú elragadására. Hústermelése csak az egykori mértékek szerint kiváló, mert igen lassú fejlődésű. Igás hasznosításra is bevált: kevés olyan nagy erő kifejtést igénylő munka akadt a

Racka: az igazi juh

A juhok között több fajta is őshonosnak tekinthető. A gyönyörű pödrött szarvú racka mellett a szerényebb külsejű cikta, gyimesi racka és a cigája is ebbe a fajtakörbe tartozik. A rackajuhot minden bizonnyal a honfoglaló magyarok hozták magukkal.

előfordul, hogy a juhász kikéri magának, ha a rackáit birkának nevezi valaki. A rackákat fekete és fehér színben tenyésztik, s bár mind a két színváltozat gyönyörű, a büszke tartású, villogó szemű feketék kitértetiesen szépek. A rackajuhnak durva szálú, tincses szerkezetű, kevert gypja van,

A szürke tehének szarva bikának is becsületére válna

Gör András felvétele

amely elsősorban subák, szőnyegek, pokrócok készítésére alkalmas. Húsa ízletes, kevésbé faggyús, de ösztövérek alkata és gyenge húsformái miatt nem keresett. Tejtermelése viszont jónak mondható.

Ősi sertésünk a szalontai disznó, amely hatalmas méretű, vörös színű, vad és marakodó természetű jószág volt. Gyakran a vaddisznóval párosodott. A magyarokkal került a Kárpát-medencébe, és keveredett az avarok itt élő fajtáival, valamint a nyugatról származó bakonyi sertéssel. Ma már a szalontai sertésnek késői utódai sem lelhetők fel, és a mangalicát említjük őshonosként, holott ez csupán a XIX. században

A mangalica ősi eredetét igazolja, hogy utódjai csikosan születnek, mint a vadmalacok

világháború után csaknem teljesen eltűnt; nehezen fellelt néhány egyedéből tenyésztették vissza. Hozzá hasonlóan üldözött fajta lett a második világháború után az erdélyi kopó is: csaknem eltűnt, de sikerült néhány egyedet kimenteni Erdély területéről, és újraéleszteni a fajtát. Elődje, a pannon kopó a történelmi Magyarország területén alakult ki a magyarok sárga vadászutyáiból, amelyek az eredetileg itt élő népek kutyáival keveredtek.

A magyar vizslát a XIV-XV. században a pannon kopó egyes változataiból alakították ki, apróvad vadászatára. A török uralom alatt kereszteződött a törökök sárga

pulyka az 1500-as évektől kezdődően tűnik fel a magyar udvarokban.

Felmerülhet a kérdés: akkor, amikor fajták jönnek és mennek, újakat tenyésztünk és régiak mennek feledésbe, miért ragaszkodunk ősi fajtáinkhoz? Egyrészt azért, amiért megővjük régi épületeinket, népviseletünket, használati tárgyainkat, összegyűjtjük egykori dalainkat. Az ember kíváncsi a múltjára, és szereti megőrizni a múlt emlékeit, nemcsak régi tárgyak, hanem élő relikviák formájában is. De hagyományos fajtáink megtartásának gyakorlati haszna is van: állományuk génbankként megőrzi és hozzáférhetővé teszi ezeknek az

Korosó Zoltán felvétele

Bécsy László felvétele

A komondor subája a hideg, a tűző nap és a farkasok ellen egyaránt védelmet nyújtott

alakult ki. A mangalicát három színváltozatban tenyésztik: ez a szőke, a vörös és a feckehasú, de a legelterjedtebb a szőke. A mangalica zsírsertés, szalonnája igen finomra pácolva hosszú időn át a magyar konyha nélkülözhetetlen tartozéka volt. Ma a változó étkezési szokások következtében – no meg az orvosok riogatása miatt – kevesebb szalonnát fogyasztunk, ezért a mangalica is sonkájáért, s nem szalonnájáért lett ismét kelendő. Ez a göndör szőrű, csöppet sem barátságos, jó élelemkereső fajta ma jórészt spanyol exportra kerül, ahol sonkájából a hosszú érlelésű, különleges minőségű spanyol sonka készül.

Ebek harmincadján

A kutyák közül a kuvaszt és a komondort a honfoglaló magyarok hozták magukkal nyájukkal mellett. A kuvaszt elsősorban vadászatra és terelésre, a komondort őrzésre használták. Mindkettő megvesztegethetetlen, bátor, kemény kutya, amely már csak mérete folytán is szeretetteljes, de határozott gazdák kezébe való. A puli, a pumi és

A szerző felvétele

A kopasznyakú kakas igazi magyar baromfi, bár a honfoglalás kori tyúkok kisebbek voltak

kutyáival, stabilizálódott a színe, és egyre homogénebb lett. Az 1900-as évek elejére azonban háttérbe szorult, és úgy lecsökkent az állománya, hogy nemzeti összefogással sikerült csak ismét életre kelteni. Az 1930-as években drótszörű változatát is kitevénysztették.

Aprójószágok

A csontleletek alapján az ősi magyar tyúk kistestű szárnyas volt, ellentétben a ma magyar tyúknak nevezett fajtákkal: a sárga, a kendermagos, a fehér magyar tyúkkal, amelynek kopasznyakú változatai is vannak, valamint a fekete erdélyi kopasznyakúval. Korábban létezett egy fogolyszínű változat is, de az, úgy látszik, végképp eltűnt. A magyar tyúkok élelemesek, nagyon jó élelemkeresők, ellenállóak. Termelésük megközelíti a modern kéthasznú fajtákét. A magyar lúd sima és fordrostollú változata az Alföld mocsaras vidékein terjedt el leginkább. Az utóbbi még díszbaromfi-kariert is befutott. Az amerikai származású

Szamar: a végállomás?

Van egy állat, amelyről leggyakrabban megfeledkezünk, pedig ha őshonos állatról beszélünk, ez valóban az: a szamar. A szamar már itt élt a Kárpát-medencében a magyarok bejövetelekor, és külleme bizony nem sokat változott egy évezred alatt. Ez a gyakran lenézett és háttérbe szorított állat szinte sohasem keltette fel a tenyésztők figyelmét. Lehet, hogy szerencséjére...?

állatoknak a génkészletét. Ha a helyzet úgy kívánja, a modern állattenyésztésben ebből bizonyos gének felhasználhatók. De lehet az is, hogy egy-egy régi fajtánk újból „divatba jön” valamilyen tulajdonságáért, miként a mangalica a sonkája miatt. Hasonló előnyös tulajdonság bármely fajtánkról bármikor kiderülhet! Végül, de nem utolsósorban van még egy fontos oka e fajták megőrzésének: az, hogy szépek, szeretjük őket, és büszkék vagyunk rájuk.

Bálint Katalin